

ТОРГОВЕЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК УКРАЇНА-ЯПОНІЯ-ЄС:

ВЗАЄМНИЙ ВПЛИВ
ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ

Аналітичний
коментар

ТОРГОВЕЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК УКРАЇНА-ЯПОНІЯ-ЄС:

ВЗАЄМНИЙ ВПЛИВ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ

Дайске КІТАДЕ,
старший аналітик, Mitsui &
Co. Global Strategic Studies
Institute, Японія

Сергій СОЛОДКИЙ,
Центр «Нова Європа», Україна

Березень, 2021

Економізація стала визначальною рисою зовнішньої політики України. Із приходом до влади Володимира Зеленського були скореговані підходи до роботи української дипломатії – особливий акцент останніми роками робиться на пошуку можливостей для вітчизняного бізнесу на закордонних ринках. Відтак не дивно, що українська дипломатія сьогодні приділяє значну увагу розвитку бізнес-співпраці з Японією. Торговельні відносини України і Японії справді мають значний невикористаний потенціал¹. Для поліпшення ситуації у Києві виношують ідею щодо створення зони вільної торгівлі між Україною і Японією. Це мало би сприяти інтеграції України в глобальні торговельні процеси, оскільки Японія є важливим вузловим центром, який знаходиться на перетині стратегічних торговельних домовленостей. У Японії, щоправда, обережніше ставляться до запуску нових зон вільної торгівлі. При цьому японські спостерігачі відзначають, що поглиблена та всеохопна зона вільної торгівлі між Україною і Європейським Союзом позитивно впливає на торгівлю між Україною і Японією. Більше того, Японія поступово відкриває свій ринок для українських виробників за окремими позиціями.

¹ Корсунський, С., «Аналіз поточного стану відносин Україна-Японія». Портал зовнішньої політики. <http://fpp.com.ua/analiz-potochnogo-stanu-vidnosyn-ukrayina-yaponiya/>

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО ДЛЯ УКРАЇНИ?

Здобуття ринків для українських виробників – одне з найбільших очікувань, яке пересічні українці пов'язують із зовнішньою політикою в 2021 році. Такі дані показало соціологічне опитування, здійснене Info Sapiens на замовлення Центру «Нова Європа» восени 2020 року². Майже половина громадян (45,3%) виступають за реалізацію економічного виміру в зовнішньополітичній діяльності держави. Президент Володимир Зеленський також неодноразово в своїх виступах наголошував на тому, що ефективність роботи дипломатів вимірюватиметься здобутками саме в торговельно-економічній площині. Відповідно пошук закордонних інвесторів, які б вклали гроші в розвиток українських підприємств, лобювання інтересів українського бізнесу почало входити в звичний робочий режим посольств України.

Пошук закордонних інвесторів, які б вклали гроші в розвиток українських підприємств, лобювання інтересів українського бізнесу почало входити в звичний робочий режим посольств України.

Відтак немає нічого дивного в тому, що Україна виступила з ідеєю про створення зони вільної торгівлі між Україною та Японією. За одним із задумів створення сприятливих умов для виходу українських підприємств на японський ринок має збалансувати доволі суттєву неспівмірність японського імпорту в Україні і українського експорту до Японії. Згідно з даними Державної служби статистики, сума японського імпорту товарів в Україну сягала торік 1,1 млрд доларів США, тоді як український експорт до Японії становив 182 млн доларів США³. Останні десять років Україні ледве вдавалося долати позначку в 200 млн доларів США. Virізнявся на загальному тлі останнього десятиліття лише передреволюційний 2013 рік, коли обсяг українського експорту сягав 458 млн доларів США. У структурі українського товарного експорту традиційно домінували товари з низьким рівнем доданої вартості – руди та концентрати залізни, тютюнові вироби і промислові замінники тютюну⁴. Японія експортувала до України насамперед продукцію машинобудування – передовсім ідеться про автомобілі. Експорт продукції важкого машинобудування і електричних машин становив відповідно 8,5% і 4,6%.

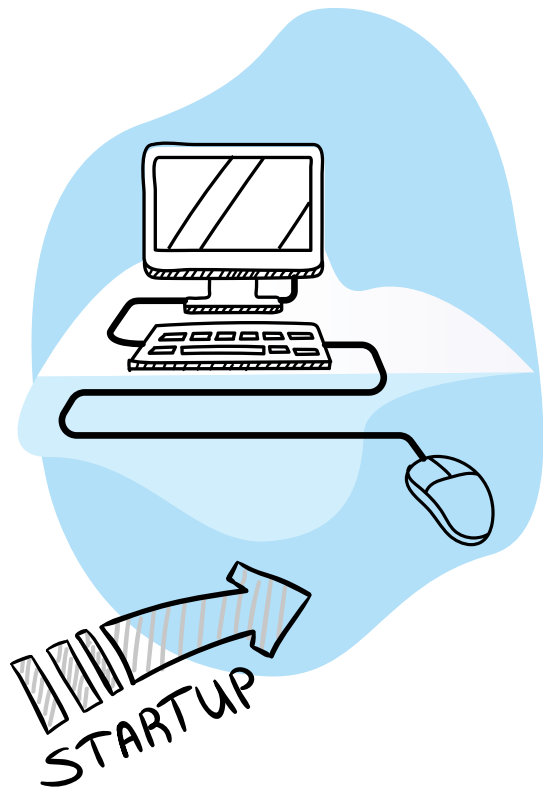
² «Дипломатія 2021: пріоритети влади, очікування суспільства», Центр «Нова Європа», 16 грудня 2020. <http://neweurope.org.ua/dyplomatiya-2021-priorytety-vlady-ochikuvannya-susilstva/>

³ Державна служба статистики. <http://www.ukrstat.gov.ua>

⁴ Корсунський, С., «Аналіз поточного стану відносин Україна-Японія». Портал зовнішньої політики. <http://fpp.com.ua/analiz-potochnogo-stanu-vidnosyn-ukrayina-yaponiya/>

Варто, втім, зазначити, що статистичні дані Міністерства фінансів Японії мають серйозні розбіжності з українською інформацією (у Києві пояснюють різними підходами в підрахунку). Так, за даними Токіо, товарообіг між двома країнами становив 1,02 млрд доларів США: 498 млн доларів США – японський експорт в Україну і 523 млн доларів США – український імпорт в Японію⁵. Як видно, згідно з цією інформацією, українські показники навіть дещо перевищують японські. Проте якими б не були розбіжності в підрахунку очевидно, що потенціал кооперації між сторонами набагато більший.

Відповідно до Експортної стратегії від 2017 року Японія входить до ТОП-5 найбільш «недоторгованих» партнерів України після США, Великої Британії, Німеччини та Франції. Зона вільної торгівлі, як розмірковують у Києві, могла б змінити ситуацію. Згідно з Експортною стратегією Україна уклала в цілому 18 угод про вільну торгівлю, що охоплюють 45 країн та відкривають доступ до 800 млн. потенційних споживачів (зокрема, станом на 2017 рік йшлося про ЄС, СНД, ЄАВТ, ГУАМ, Канаду, Грузію, Чорногорію, Македонію)⁶. Із 1 січня 2021 року почала діяти також зона вільної торгівлі між Україною та Ізраїлем. Реалізація положень Угоди про вільну торгівлю між Україною й

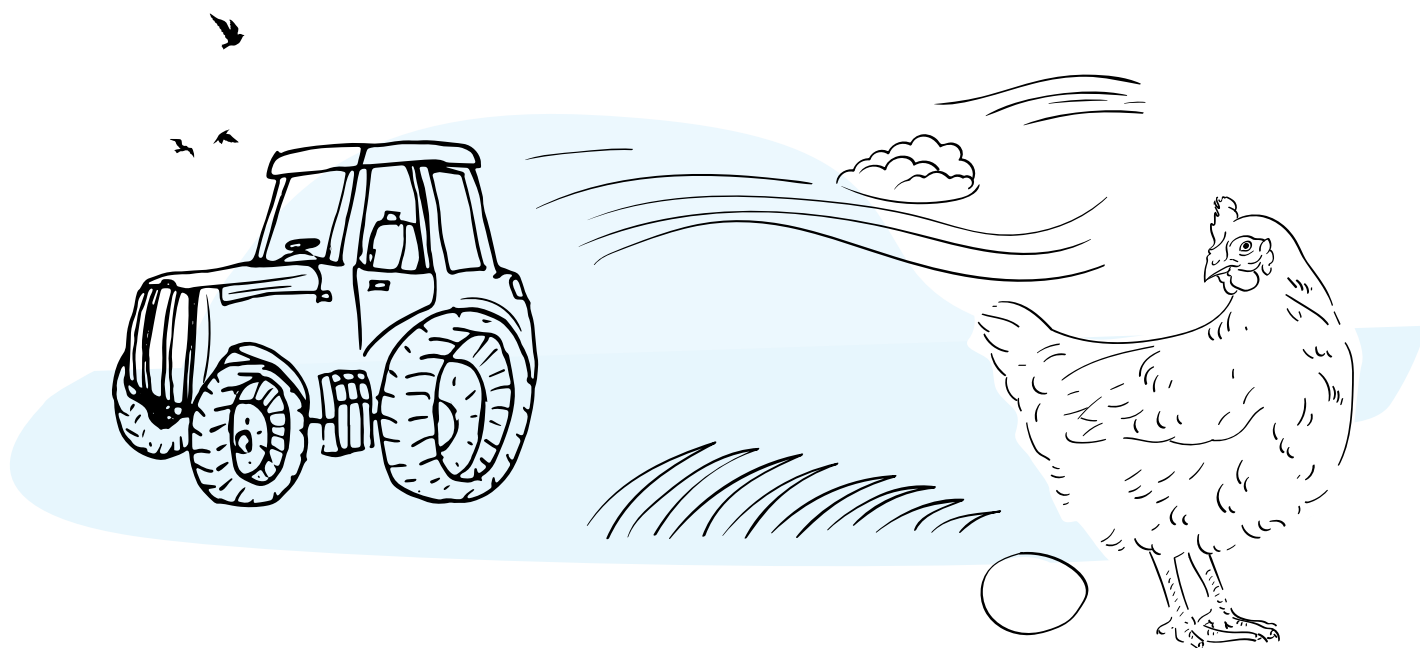
Ізраїлем має сприяти збільшенню взаємного товарообігу до 2 млрд доларів США⁷. Відповідні переговори Київ веде також із Анкарою – відтак планується створення зони вільної торгівлі між Україною і Туреччиною⁸. Як бачимо, в українському уряді існує великий інтерес щодо створення зон вільної торгівлі, що, за задумом Києва, має сприяти розвитку української економіки.

⁵ Trade Statistics of Japan. <https://www.customs.go.jp/toukei/srch/index.htm?M=23&P=0>

⁶ Кабінет міністрів. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 27 грудня 2017 р. № 1017-р Київ Про схвалення Експортної стратегії України ("дорожньої карти" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-p#n13>

⁷ Укрінформ, «Угода про ЗВТ може збільшити товарообіг з Ізраїлем до \$2 мільярдів – Зеленський», 24 січня 2020. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2862204-ugoda-pro-zvt-moze-zbilsiti-tovaroobig-z-izrailem-do-2-milardiv-zelenskij.html>

⁸ Радіо Свобода, «Зеленський розраховує, що Україна підпише Угоду про вільну торгівлю з Туреччиною «найближчим часом», 16 жовтня 2020. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukrayina-turechchyna/30896717.html>

В українському уряді існує великий інтерес щодо створення зон вільної торгівлі, що, за задумом Києва, має сприяти розвитку української економіки.

В Києві і Токіо вважають, що найбільш перспективні сфери співпраці між Україною і Японією є сільське господарство і ІТ-сфера. Деякі позиції українського експорту сільськогосподарської продукції уже підтвердили цей розрахунок. Так, демонструє стрімкий ріст експорт українського меду на японський ринок. Поступово Японія надає дозволи для українського експорту сільськогосподарської продукції, що до певної міри можна вважати суттєвим

кроком у сторону лібералізації взаємної торгівлі (хоч, звісно, на цьому етапі не йдеться про створення зони вільної торгівлі). У березні 2021 року Україна та Японія погодили форму сертифікату для сирого молока та молочних продуктів⁹. Раніше було узгоджено так звані сертифікати здоров'я на експорт із України м'яса курятини та свіжих яєць¹⁰.

⁹ Кабінет міністрів, «Японія відкрила ринок для українського молока», 9 березня 2021. <https://www.kmu.gov.ua/news/yaponiya-vidkrila-rinok-dlya-ukrayinskogo-moloka>

¹⁰ Укрінформ, «Україна і Японія погодили ветсертифікат на експорт яєць», 8 січня 2020. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2851425-ukraina-i-aponia-pogodili-vetsertifikat-na-eksport-aec.html>

ШИРШИЙ КОНТЕКСТ

Під час форуму «Азійська стратегія в дії. Роль українсько-японської співпраці», організованого Центром «Нова Європа» 16 лютого 2021 року, учасники наголошували на необхідності розвивати відносини між Києвом та Токіо з урахуванням глобального і регіонального контексту. Тобто йшлося про важливість співпраці двох країн в рамках міжнародних організацій, де голос Японії відіграє серйозну роль, але також наголошувалося на необхідності партнерства у тристоронньому форматі – наприклад, по лінії Японія-Україна-ЄС. «Потрібно переходити за необхідності від «трикутників» до «чотирикутників» у кооперації з урахуванням ширшого контексту, коли б розвивалася співпраця між трьома, чотирма і більше країнами», – одна з ключових думок під час Форуму Центру «Нова Європа».

Застосування так би мовити багатостороннього підходу може бути досить корисним для розвитку економічної взаємодії між Україною і Японією. Трикутник Україна-ЄС-Японія в торговельній площині вже до певної міри існує: питання лише полягає в тому, як ним можна скористатися для надання нових імпульсів у діалозі Києва і Токіо. Так, наприклад, якщо говорити про торговельну співпрацю, то в Україні і ЄС вона базується на Угоді про асоціацію, що включає поглиблену та всеосяжну зону вільної торгівлі. Зона вільної торгівлі віднедавна існує і між Японією та ЄС – відповідна угода набула чинності 1 лютого 2019 року. Ця угода (Economic Partnership Agreement) створює додаткові можливості для європейських фермерів, виробників продуктів

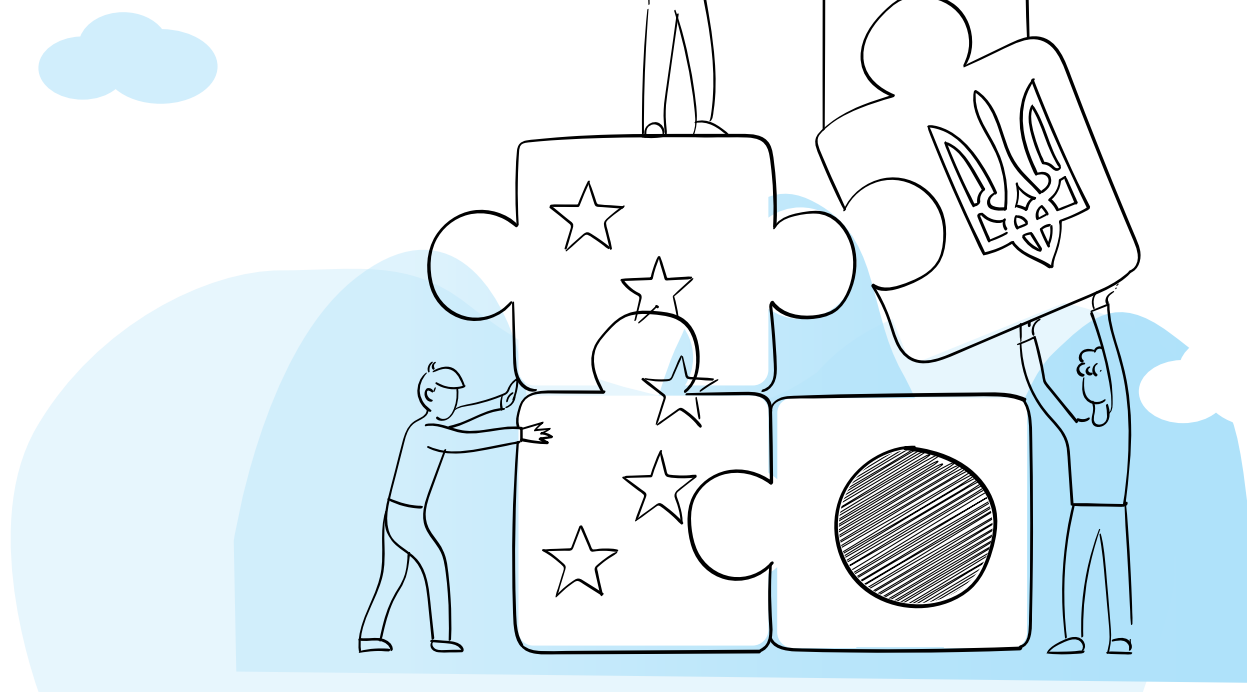
харчування. ЄС також отримав доступ до одного з найбільших ринків світу у сфері державних закупівель¹¹.

Застосування так би мовити багатостороннього підходу може бути досить корисним для розвитку економічної взаємодії між Україною і Японією. Трикутник Україна-ЄС-Японія в торговельній площині вже до певної міри існує.

Альона Гетьманчук у своїй дискусійній записці «Україна-Японія: Як забезпечити ефективне глобальне партнерство?» зауважує, що наразі немає достатньо доказів для того, аби зрозуміти, наскільки виходу на японський ринок української продукції та відкриття японських підприємств в Україні сприяє зона вільної торгівлі між Україною і ЄС¹². При цьому, аналітикиня зазначає, українська продукція для виходу на японський ринок повинна відповідати специфічним і достатньо жорстким вимогам (за деякою інформацією, жорсткішим, аніж у країнах ЄС). За її словами, українська продукція на сьогодні «виграє» японського покупця співвідношенням ціни та якості, перебуваючи в середньому ціновому діапазоні. Однак, як тільки повноцінно

¹¹ EU-Japan, Economic Partnership Agreement. <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/eu-japan-economic-partnership-agreement/>

¹² Гетьманчук, А., «Україна-Японія: Як забезпечити ефективне глобальне партнерство?», Центр «Нова Європа», лютий, 2021. <http://neweurope.org.ua/analytics/ukrayina-yaponiya-yak-zabezpechyty-efektyvne-globalne-partnerstvo/>

функціонуватиме зона вільної торгівлі між Японією і ЄС, ціна на європейські товари наблизиться до української за рахунок скасування імпорتنих мит у 25% за 5 років. Виходом, як вважають в Україні, в цій ситуації може бути укладання власної Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Японією. Також доцільно було б проаналізувати, наскільки можливо було б врахувати окремі положення Угоди про вільну торгівлю між Японією та ЄС у процесі оновлення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС¹³.

Водночас під час форуму японські експерти запевняли, що наявність зони вільної торгівлі між Україною і ЄС вже зробило Україну привабливішою

в Японії. Ацуко Хігашіно, доцентка Університету міста Цукуба наголосила на відмінності сприйняття Японією і Китаєм України¹⁴. За її словами, для Пекіна Україна цікавіша як країна, що має комуністичний досвід, як країна, яка не є членом ЄС. Водночас для Токіо Україна якраз цінна своїми стрімкими заходами з інтеграції до Європейського Союзу – тим, що Україна є європейською країною. Хігашіно зазначила, що Японія сприймає Україну як європейську країну, з якою можна ділитися досвідом і з якою «ми поділяємо багато цінностей».

¹³ Там само.

¹⁴ Хігашіно, А., Форум «Азійська стратегія в дії. Роль українсько-японської співпраці», організований Центром «Нова Європа» 16 лютого 2021 року. <https://www.facebook.com/UkraineMFA/videos/482510059578338/>

Для Пекіна Україна цікавіша як країна, що має комуністичний досвід, як країна, яка не є членом ЄС. Водночас для Токіо Україна якраз цінна своїми стрімкими заходами з інтеграції до Європейського Союзу

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Японії Сергій Корсунський у свою чергу наголосив, що «сама економіка має стати важливим аспектом для двосторонньої співпраці, що створюватиме підґрунтя для зростання зацікавленості у політичних лідерів Японії розвивати з Україною і безпекову компоненту»¹⁵. Посол зокрема поінформував, що вже провів десятки зустрічей із представниками японської влади для початку переговорів про угоду щодо вільної торгівлі, оновлення Конвенції про уникнення подвійного оподаткування (станом на сьогодні діє старий документ 1986 року; проєкт конвенції вже передано японській стороні).

Застаріла конвенція вже давно викликає застереження в Японії. Як розповідають японські бізнесмени, юридичні особи японського походження при відправці дивідендів своїй материнській компанії в Японії мають сплачувати податок в 15%. Представництва інших країн G7 мають сплачувати податок на дивіденди лише в 5% (китайські і корейські компанії сплачують ідентичну частку). Японський бізнес звернув увагу на

той факт, що 15-відсотковий податок передбачено лише для компаній із Японії і Білорусі. Японія вже встигла переглянути стару конвенцію з іншими країнами колишнього Радянського Союзу – і японські компанії в Росії, Казахстані і Узбекистані сплачують лише 5%. Із Грузією оновили договір 29 січня 2021 року. Врегулювання цього питання може сприятливо позначитися і на приході японський інвестицій. Український посол під час форуму Центру «Нова Європа» звернув увагу учасників на те, що Японія – найбільший інвестор у світі: минулого року Японія інвестувала 170 млрд доларів США в економіки інших країн; на Україну випадає лише 170 млн доларів США. (Хоча і ця цифра може бути більшою через обмеження в методології з підрахунку обсягів прямих іноземних інвестицій в Україні). «Насправді Японії в Україні значно більше, ніж дає офіційна статистика», – один із ключових меседжів українського посла¹⁶.

Україна також може очікувати позитивний ефект і від Угоди про стратегічне партнерство (Strategic Partnership Agreement)¹⁷ і «The Partnership on Sustainable Connectivity and Quality Infrastructure» між ЄС і Японією у вигляді координованих інвестицій у розвиток транспортних, енергетичних, цифрових систем.

¹⁵ Корсунський, С., Форум «Азійська стратегія в дії. Роль українсько-японської співпраці», організований Центром «Нова Європа» 16 лютого 2021 року. <https://www.facebook.com/UkraineMFA/videos/482510059578338/>

¹⁶ Там само.

¹⁷ <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000381942.pdf>

ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РОСТУ

У Японії приділяють певне значення розвитку торговельної співпраці в Східній Європі, хоча наразі відповідні показники як товарообігу, так і інвестицій доволі скромні. Водночас при досягненні належних умов цілком можна очікувати зростання в наступне десятиліття¹⁸. Угода про зону вільної торгівлі, інші домовленості, які б ліквідували торговельні бар'єри і поглиблювали б торговельну лібералізацію, — це лише один із таких засобів. Наприклад, уже згадана Economic Partnership Agreement між Японією і ЄС призвела до росту експорту ЄС до Японії на 6,6%, японського експорту на ринок ЄС — на 6,3% лише за перші десять місяців імплементації¹⁹. Утім, у принципі Японія веде переговори і підписує угоди про зону вільної торгівлі лише з тими країнами, з якими вона вже має значні обсяги товарообігу. Наразі Японія має 18 відповідних підписаних угод з партнерами в 21 країні і регіоні. Частка товарообігу з цими країнами — 51,6%.

Японія веде переговори і підписує угоди про зону вільної торгівлі лише з тими країнами, з якими вона вже має значні обсяги товарообігу. Наразі Японія має 18 відповідних підписаних угод з партнерами в 21 країні і регіоні. Частка товарообігу з цими країнами — 51,6%.

І ця частка стає ще більшою — 86,2%, якщо врахувати торгівлю з партнерами, з якими Токіо наразі веде переговори про ЗВТ²⁰. Статистичні дані за 2018 рік показували, що частка товарообігу Японії в цілому з шістьма країнами Східного партнерства (Україна, Білорусь, Грузія, Республіка Молдова, Азербайджан, Вірменія) становила лише 0,11%, тому необхідні сильні аргументи задля згоди Токіо піти на переговори про створення зони вільної торгівлі у короткій чи середній перспективі. Можливо, політичні та безпекові аргументи будуть переконливішими для японської сторони, аніж суто торговельні. Японія прагне спочатку збільшити обсяг торгівлі не через ЗВТ (переговори про неї вимагають багато сил і часу), а через покращення умов для бізнесу (зменшення податків чи покращення бізнес-середовища) і часткове й поступове відкриття ринку (сертифікація і так далі).

Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі між Україною та ЄС також, як очікується, матиме подальший позитивний ефект на зростання товарообігу між Україною і Японією. Передовсім через вищу якість продуктів і поступове введення європейських стандартів і законодавчу гармонізацію з ЄС. Деякі японські компанії вже почали використовувати переваги ЗВТ між окремими країнами Східного партнерства і ЄС. Так, японські виробники автозапчастин експортують

¹⁸ Kitade, D., *The Butterfly Effect. Why does Eastern Europe matter to Japan?* / Brief #12, May 2020. <https://www.jstor.org/stable/resrep25018>

¹⁹ European Commission, "First year of EU-Japan Economic Partnership Agreement shows growth in EU exports", 31 January, 2020. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2107>

²⁰ Ministry of Foreign Affairs of Japan. <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/fta/index.html>

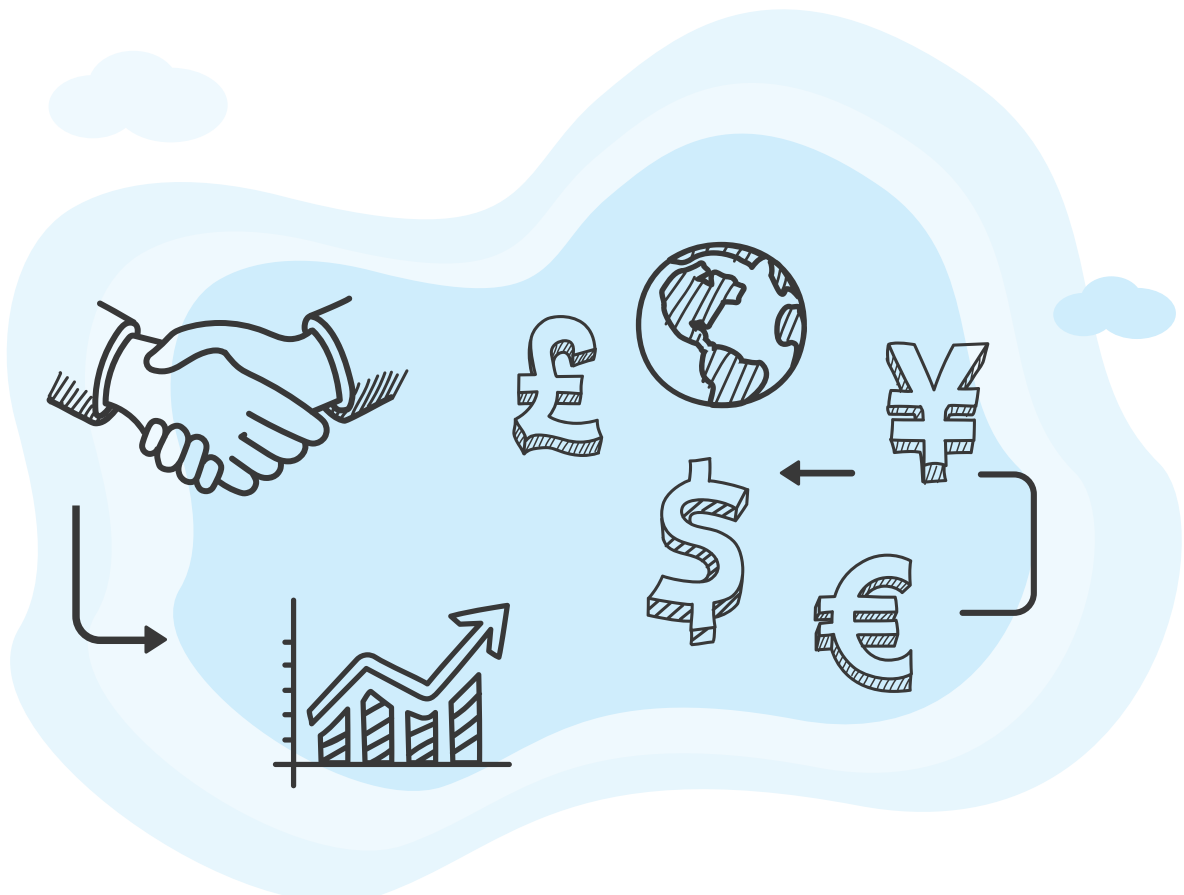
вироби з України і Молдови на ринок ЄС²¹.

Японські інвестиції в країни Східного партнерства також залишаються обмеженими. Відповідно до Japan External Trade Organization, станом на серпень 2019 року в Україні працювало 38 компаній (для порівняння: 11 – в Азербайджані і Білорусі відповідно, 6 у Грузії, 5 у Вірменії, 4 в Молдові). Найвищим був рівень інвестицій в Україні – майже 140 млн доларів США (2019). Ця сума більш ніж вдесятеро менша від обсягу японських прямих інвестицій до Росії – 1,92 млрд доларів США (2019), що може також

пояснюватися величиною ринку і географічною близькістю. Ще більше японських компаній могли б розширити свій бізнес в країнах Східного партнерства з огляду не лише на дешеву та освічену робочу силу, але і через переваги, які надають угоди про ЗВТ для усіх трьох сторін – Японії, країн Східного партнерства і ЄС.

Інший важливий фактор для японських компаній – це величина ринку: у цьому відношенні Україна поза конкуренцією порівняно з іншими країнами Східного партнерства. Україна приваблює японські інвестиції передовсім через свій потенціал – вона є найбільшою економікою і ринком серед країн Східного партнерства, з давно встановленими економічними зв'язками з Японією (також має географічну

²¹ Fujikura Automotive Ukraine Lviv, LLC and Fujikura Automotive MLD S.R.L.

близькість і економічну інтегрованість до ЄС). Посилення верховенства права, викорінення корупції – це ті стимули, які здатні ще сильніше приваблювати японського інвестора. Недореформованість водночас і надалі відлякуватиме закордонний бізнес від серйознішої співпраці.

В Україні і Японії є однакове розуміння важливості розвитку торговельно-економічної співпраці. У Токіо вже демонструють готовність відкривати свій ринок для українських товарів, проте на цьому етапі в Японії з обережністю ставляться до амбітного проекту про створення взаємної зони вільної торгівлі. При цьому в Токіо цінують курс країни на ЄС, визначаючи позитивний вплив Угоди про асоціацію України і ЄС на інтерес японського бізнесу працювати на українському ринку. Чим швидшими будуть здійснюватися реформи в Україні, чим привабливішою буде Україна для японського бізнесу, тим динамічніше ростимуть показники товарообігу та інвестицій.

ПРО ЦЕНТР «НОВА ЄВРОПА»

Центр «Нова Європа» (ЦНЄ) заснований у 2017 році як незалежний аналітичний центр. Попри новий бренд, він базується на досвіді команди, яка разом працює з 2009 року (раніше в рамках Інституту світової політики). Аналітики Центру «Нова Європа» стали впізнаваними, адже запропонували якісний аналітичний продукт із питань зовнішньої політики України та безпеки в регіоні, поєднавши його з активними та ефективними зусиллями з адвокатування.

Бачення Центру «Нова Європа» максимально наближене до бачення майбутнього Української держави більшістю громадян: Україна повинна бути інтегрованою в Євросоюз і НАТО. Під інтеграцією ми вбачаємо не стільки формалізоване членство, скільки запозичення найкращих стандартів і практик для фактичної належності України до євроатлантичного ціннісного простору.

Докладніше про Центр «Нова Європа»: neweurope.org.ua

